

TARTAREU

Tàrrega?

Tarruix, V. Tarrós Tartacó, Tartagó, V. T. (misc. moss.)

TARTAREU

Llogaret de la Noguera, agre. al mun. de Les Avellanés, una vintena de k. al NNO. de Balaguer, a més de mig camí d'Ager (GGC, Lda., p. 258). En el seu terme hi ha l'antic i venerable monestir de Bellpuig de les Avellanés, fundat pel comte Ermengol VII, l'a. 1166.

PRON.: *tartarèu*, oït a Ager (Casac. 1920). També en les meves enqs. de 1956 en els pobles veïns, i a Tartareu mateix (xv, 194-197).

MENCIONS ANT. 1090: castro *Tartarencio*, cit. junt amb *Calassanç* (Arx. Sols., llegit pels arxivers Llorens o Serra); 1090: *Tartareu* en «regesta» (BABL II, 20 39); 1093, afr. O. de Santalinya: «in term. *Tartarentii* --- *Tartarantii*», afr. N. del castrum Ager (Arx. Sols., id.); 1094: «terminos castru *Tartarentii*» afr. de les Avellanés (Sanahuja, *L'Antiga Ci. de Balaguer*, 68), però ho rectificava en *Tartareu* en diversos docs. 25 dels aa. 1094-1116, en aquesta obra, pp. 67 ss., i en *Hist. de Balag.*, p. 59 (cf. Font Rius, *C. d. p.*, 719).

1116, en un doc. conservat a la col·legiata d'Ager i copiat pel P. Caresmar, enviat a Fossà, el Comte promet al vescomte, que mentre els sarraïns guerregin 30 des de Balaguer, ell li donarà cada any «in *Tartareuz* 25 sols. et 3 caphiz de blato» (colle. Moreau XLVIII, f° 3); 1126, el comte Ermengol dóna a l'Esgl. d'Urgell els censos que rep «in civitate *Balagarii*, in *Albesa*, in *Tartareuz*, et in *Os* vel in *Sta. Lezinia*» (MarcaH., c. 35 1261.21); 1151: *Tartareuz* (Kehr, *Papsturk.*, p. 1151); 1163: *Tartareuz* (Villan., *Vi. Lit.* IX, 230.20); 1180: *Tatareuz* (impr. -ent) (Kehr, *Papsturk.*, 499).

Fins aquí hi ha, doncs, lliçió errada de *n* per *u*: inevitable per la influència de la trivial terminació 40 -entii, en la qual han caigut quasi tots aqueixos copistes i arxivers de terra llunyana, llevat només el Pare Caresmar, coneixedor màxim del país, vivint i treballant en el monestir de Les Avellanés, el qual va llegir correctament la forma *Tartareuz* d'insòlita terminació; 45 pràcticament, però, totes les dades anteriors valen igualment per *Tartareuz* o bé llatinitzat *Tartareucio*, -eucii.

La primera en text català, llegida acuradament pel P. Pujol, és dels anys 1257-69: *Tartareu* (*Doc. Vg.* 50 *Urg.*, p. 207). I és la forma que ja es va trobant des d'aleshores: 1279: *Tartareu* (CCandi, *Mi. Hi. Ca.* II, 108); 1280: *Tartareu* (CCandi, *o. c.* II, 50 i 115); 1316: *Tartareu* (BABL v, 5); 1359: «castell de *Tartareu*» (CoDoACA XII, 27).

II. N'hi hagué un HOMÒNIM, que de cap manera no podem identificar amb el de Balaguer-Ager,¹ perquè era a l'alta Ribagorça (prop de 50 k. més al N., i separat per moltes valls i serres). També amb aquest 60

es feia l'error de lect. -ence per -euç(e): 974: «una terra ad *Tartarence*» (SerranoS., *NHRbg.*, 471). Per un doc. de 987, veiem que era en el feu de Bellera o Sarroca de Bellera (Flamicell): «una terra ad *Tartarence*» (Abadal, *P. i R.*, n.º 271, p. 38).

ETIM. És ben singular l'aspecte d'aquest nom, que difícilment podria ser derivat de *tarter* o *tartera* 'caos de rocam' (TARTAREA), entre altres coses s'hi oposaria rotundament la terminació -euç comprovada en tots dos homònims, des de l'arcaic S. x-xi, i per una munió de dades conseqüents en nombre de 18 o 20; la forma moderna *Tartareu* sense -ç lliga prou amb l'antiga: pot ser mera despluralització; i així com així tampoc s'adequaria tal terminació catalana per a una derivació de *tarter*. Sembla un problema insoluble.²

Dos NLL no catalans ens guien, semblants a *Tartareu*. Sobretot el de Galícia: *Tortoreos*, feligresia del mun. de Setados, p. jud. Pontearcas (prov. Pontevedra). Car és ben sabut que a Galícia són nombrosos els topònims provinents de NPP germànics, en particular els en -REDUS, que hi solen donar -reu (algun cop -ido o -iu per metafonia). Aquest s'assembla amb el famós NP THEUDERED com un ou amb un altre ou. Nom, com és sabut, d'un rei visigot (*Theodoridus* en St. Isidor); altrament freqüentíssim en les fonts germàniques (Förstemann, 1443); la forma d'aquesta arrel germànica, normal en gòtic, era *thiud-*, però (potser per acció de la forma llatinitzada TEUTO-), apareix també sovint amb -t-medial (*Theotiscus*, *Theutonnes*); i, en efecte, aquest NP es documenta en la forma *Theoterat* en fonts germàniques de 809 i 858 (Först., *ibid.*). Tenim, doncs, aquí i també per als dos NLL nostres *Tartareu* una etimologia versemblant.³

El diftong EU dels noms germànics en THEUD- que en gallec se simplificava en *To-*, en català més aviat es reduïa a *Ted-*: *Tederic* de THEUDERIK, i d'ací *Teuric* > *Talric* (art. supra). Doncs, en català ja podem esperar que una tal base THETERED vagi donar *Tartareu*; una *r* paràsita s'ha introduït en el nom català igual que en el gallec: *Tartareu* o *Tortoreus*, per contaminació de *torto* a Galícia, de *tarter* a Catalunya.

I també a Aragó: *Tartanedo*, mun. de 350 hab., entre Calatayud i Molina de Aragó, una quarantena de k. al SSE. de l'estació ferroviària d'Ariza. Aquí tenim *Tartanedo* dissimilat en *Tartanedo*.

Com a NP germànic ja podem esperar que aparegui en la forma del nominatiu (o genitiu) THEUTEREDS, d'on el gall. *Tortoreos*, i el cat. antic *Tartareuz*, que amb -ç final trobem el nostre en els dos homònims, en repetides mencions dels Ss. x-xii. Havent tornat afícada la -s el contacte de la -D germànica, la D després es vocalitzà en -y segons la norma fonètica catalana.

55 Quant a la forma moderna *Tartareu*, tant pot resultar de -RED, acusatiu germànic, com de l'antic *Tartareus*, d'aparença plural, tornat singular en qualitat de poble únic.

¹ Tampoc es pot identificar amb *Sant Orenç* (com suggereix Abadal), nom ben diferent, i provinent